ATATÜRK, KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
VIII Dizi - Sayı 9[c]

ULUSLARARASI PİRİ REİS VE TÜRK DENİZCİLİK TARİHİ SEMPOZYUMU
26-29 Eylül 2013 / İSTANBUL

TÜRK DENİZCİLİK TARİHİ BİLDİRİLER
3. CİLT

YÜRÜTME KURULU

Prof. Dr. Osman GÜMÜŞÇÜ
Yrd. Doç. Dr. Halil Ersin AVCI
TTK Uzm. Yrd. Selin EREN
TTK Uzm. Yrd. Aytaç YÜRÜKÇÜ

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Mehmet Metin HÜLAGÜ
Prof. Dr. Osman GÜMÜŞÇÜ
Prof. Dr. İhsan FAZLIOĞLU
Prof. Dr. Doğan UÇAR
Dr. Svatopluk SOUCEK
Prof. Dr. Gregory McINTOSH
Prof. Dr. Rhoads MURPHEY
Prof. Dr. Cem GAZİOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Halil Ersin AVCI
Yrd. Doç. Dr. Firdevs ÇETİN
Yrd. Doç. Dr. A. Edip MÜFTÜOĞLU
Muzaffer Metin ATAÇ
(Emekli Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral)
Cevat ÜLKEKUL (Emekli Tümgeneral)

TÜRK TARİH KURUMU
ANKARA 2014

Amcazade Hüseyin Paşa Dönemi Denizcilik Alanında Yapılan Faaliyetler

Selim Hilmi ÖZKAN

Doç. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi,

e-mail: shilmi@yildiz.edu.tr

Giriş

Köprülü Mehmed Paşa'nın yeğeni olan Amcazâde Hüseyin Paşa, tahminen 1644 tarihlerinde Samsun'un Vezirköprü ilçesinde doğmuştur[1]. Amcazâde'nin çocukluk ve gençlik hayatı hakkında kaynaklarda tam ve net bilgiler bulunmamakla beraber çağdaşı bulunan kaynaklar, Amcazâde Hüseyin Paşa'nın Köprülülerin en parlak devri olan, amcası Köprülü Mehmet Paşa'nın vezaretinden II. Viyana kuşatmasına kadar, bazen İstanbul'da bazen de babasının Bulgaristan'ın Prevadi Kasabası'nın Kozluca Köyündeki çiftliğinde rahat bir çocukluk ve gençlik hayatı geçirdiğinden bahseder[2]. Hüseyin Paşa, Fazıl Ahmet Paşa'nın sadaretinde hacca gitmiş ve dönüşünde de evlenmiştir[3].

Hüseyin Paşa'nın eğitimi hakkında kaynaklarda net bilgiler bulunmasa da onun devlet adamı olarak uygulamalarına baktığımız zaman iyi bir eğitim aldığını söyleyebiliriz. Özellikle onun devlet adamlığı ve sadrazamlık yapmış olduğu dönemlerdeki ortaya koymuş olduğu fikirleri, icraatları, ilme ve ilim adamına vermiş olduğu değer bu durumu desteklemektedir.

Hüseyin Paşa tarihi bir şahsiyet olarak ilk defa 1672 senesinde Lehistan seferine giden Padişah IV. Mehmet ve Haseki Sultanın[4],

Kozluca'da Hasan Ağa'nın çiftliğine uğraması sırasında karşımıza çıkmaktadır. Hüseyin Paşa, burada padişaha bir eğerlenmiş at, yorgan ve bazı hediyeler ile Haseki Sultan'a da birkaç bohça ve kumaş ile birlikte bir takım hediyeler takdim eder. Padişah da bu hediyelerin karşılığı olarak Hüseyin Paşa'ya, bir hilat ve 100 altın ihsan etmiştir. Hüseyin Paşa'yı bu tarihten sonra da Haseki Sultanın yanında görmekteyiz[5]. Amcazâde Hüseyin Paşa, Haseki Sultanın konakçısı iken 1683 yılında Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın girişmiş olduğu Viyana seferine onun maiyetinde katılmıştır. Fakat Viyana Seferi'nin bozgunla sonuçlanması ve sadrazamın katledilmesi üzerine Köprülü sülalesi gözden düştü. Köprülü sülalesine mensup kişilerin gözden düşmesi üzerine, 13 Ocak 1684'te Reisülküttap Lâz Mustafa Paşa, hazinedarı, hazine kâtibi, kapucular kethüdası ve bazı devlet adamları ile birlikte Amcazâde Hüseyin Paşa da hapsedilerek rikâb-ı hümâyûna gönderilmiştir. Daha sonra Hüseyin Paşa, aynı sene içerisinde 7 Şubat 1684 senesinde affedilerek iki tuğlu sancak beyi unvanı ile Şehrizor Beylerbeyliğine atanmış ve İstanbul'dan uzaklaştırılmıştır[6]. Hüseyin Paşa bu tarihten sonra sırası ile Şehrizor Valiliği, Çardak Muhafızlığı, Seddülbahir Muhafızlığı, Sadaret Kaymakamlığı, Kaptanı Deryalık, Sakız Muhafızlığı, Karaman ve Adana Valiliği, Belgrad'a Muhafizlığı görevlerinde bulunmuştur. Belgrad muhafızı iken 18 Eylül 1697 tarihinde sadrazamlık makamına getirilmiştir[7].

Hüseyin Paşa'nın Kaptanı Deryalık Görevi ve İcraatları

1683 II. Viyana kuşatmasından sonra, Osmanlı ordusu yenilgiye uğrayarak geri çekilirken, Avusturya ve Lehistan'ın yanında evvela Venedik, daha sonra da Rusya *"Mukaddes İttifak"a* katılarak Osmanlı Devletine karşı savaş ilan ettiler. Bu durum karşısında Osmanlı ordusu çok geniş bir cephede dört devletin ordularıyla çarpışmak zorunda kalmış ve savaş on altı yıl gibi uzun bir süre devam etmişti. Osmanlı Devleti'nin II. Viyana bozgunu sonrası Batı ile savaştığı yıllarda, Akdeniz'de egemenlik kurmuş olan Venedik donanması, Papalık ve Malta hükümetlerinden de yardım görerek 115 parça kalyonu ile 8 Eylül 1694'te Sakız Adası'na gelmiş ve ertesi gün adaya 12800 asker çıkarmıştır. Adada bulunan Hıristiyan halk da Venedik-

lilere yardımda[8] bulunmuştur[9]. Kalede bulunan 1370 kişilik az sayıdaki Türk kuvvetleri civar sularda dolaşan Kaptan-ı Derya Palabıyık Helvacı Yusuf Paşa emrindeki donanmadan yardım göremeyince, ancak 17 Eylül tarihine kadar dayanabilmiş ve düşmanın teklifini kabul zorunda kalarak 21 Eylül 1694'de adayı Venediklilere teslim etmiştir. Adada bulunan Müslüman halk da Venedikliler tarafından Anadolu sahiline taşınmıştır[10].

Adanın işgali ve teslimi sırasında zamanında yetişemediği ve ihmalkârlığı nedeni ile Kaptan-ı Derya Helvacı Yusuf Paşa azledilerek yerine Seddülbahir Muhafızı olan Amcazâde Hüseyin Paşa 31 Aralık 1694 tarihinde kaptan-ı derya tayin edildi. Anadolu Eyaleti Mutasarrıfı olup Akdeniz'de serasker olan Mısırlıoğlu İbrahim Paşa'nın da azledilen Kaptan Yusuf Paşa ile birlikte Hüseyin Paşa'ya yardımcı olmaları emredildi. II. Ahmet, Mısırlıoğlu İbrahim Paşa ile birlikte Kaptan-ı Derya Amcazâde Hüseyin Paşa'dan, mevsimin kış olmasına rağmen adanın bir an önce geri alınmasını istedi. Hüseyin Paşa'ya yollanan emir ile de denizlerin muhafazasının kendine verildiği hatırlatılarak gece ve gündüz her tarafa göz kulak olması ferman olundu[11].

Yukarıda da izah edildiği gibi, Amcazâde Hüseyin Paşa'nın kaptanlık dönemi çok sıkıntılı bir döneme rastlar. Bu dönemde Sakız Adası'nın Venedikliler tarafından işgal edilmesi, Sultan II. Ahmet'te hayal kırıklığına neden olmuştur. Osmanlı sınırlarına bu kadar yakın bir adanın Venediklilerin eline geçmesine çok sinirlenen Sultan II. Ahmet, Belgrad'da bulunan Serdar-ı Ekrem Ali Paşa'ya göndermiş olduğu hatt-ı hümâyûnda *"Mademki Sakız düşman elindedir, bütün Ungurus (Macaristan) memleketini fethetsen makbulüm değildir"* diyerek bu durum karşısındaki üzüntüsünü belirtmiştir. II. Ahmet daha da ileri giderek *"Sakız ahvâli derûnumu yaktı. Teshiri muradımdır. İcap edenlerle görüşüp ne yapmak lazımsa bildiresin. Bu kış Sakız elde edilmezse, şöyle bilin ki bütün reisleri katlederim"* şeklinde çok sert bir dil kullanarak Sakız'ın derhal alınmasını emretmiştir[12].

Adanın teslimi sırasında Sakız Muhafızı olan Vezîr Hasan Paşa, bir süre hapsolunduktan sonra Azak Kalesine atandı. Vezîr Hasan

Paşa'ya Sakız'ın teslimini tavsiye eden Feyzullah Efendi, Nil üzerindeki İbrim Adası'na sürüldü. Buna itiraz eden iki kazasker Başakcızâde Ali ve Yahya Efendiler Gemlik ve Halep'e gönderildiler. Reisülküttap Ebu Bekir Efendi, Elbasan Sancak Beyliğine tayin edildi. Karlofça Anlaşmasının imzalanmasında önemli rol oynayan ve yetişmesinde Amcazâde Hüseyin Paşa'nın büyük emeği geçen Râmi Mehmet Efendi bunun yerine Reisülküttap oldu[13].

Kaptan-ı Derya Amcazâde Hüseyin Paşa, adanın geri alınabilmesi için Sultan II. Ahmet'in talimatı üzerine 1695 ilk günlerinde tersânede ve tophanede hummalı bir faaliyete başladı. Donanmanın en iyi şekilde hazırlanması için hiçbir şey eksik bırakılmamaya çalışıldı[14]. Bu arada ordunun ihtiyacı olan on bin kantar peksimet ve diğer ihtiyaçları zamanında gitmediği için, Kasım 1694 ortalarında astane kaymakamından ve defterdarından derhal bunun yollanması istendi[15]. 1694 yılı bedeli sürsatlarına karşılık olmak üzere de 16 Şubat ve 1 Nisan 1695 tarihlerinde ordunun hububat ihtiyacının karşılanması ve sürsat bedellerinin tahsili için Anadolu'daki bazı kazalara ferman gönderildi[16]. Casusluk olaylarına karşı da Kaptan-ı Derya Amcazâde Hüseyin Paşa ve diğer görevliler uyarıldı[17].

Sakız'ın alınması için gerekli sefer hazırlıkları tamamlandıktan sonra 20 parça kalyon ve 24 parça çektiriden oluşan Osmanlı donanması 29 Ocak 1695'de İstanbul'dan ayrıldı. Adanın stratejik önemi göz önüne alınarak 13 Ocak 1695 tarihinde Anadolu'da bulanan valilere, Tunus ve Cezayir ahalisine birtakım emirler gönderildi. Donanmanın mükemmel şekilde yapılması için yeni asker ve serdengeçtilerin yazılması da ferman olundu[18].

Bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra, İstanbul'dan Foça yakınlarına gelen Türk donanması, 9 Şubat'ta Koyun Adaları'nın on mil yakınında bulunan Bahçealtı Mevkiine geldi. Burada savaş planı gereği düşman üzerine yapılan hücum sonrası 150'den fazla düşman öldürüldü. Daha sonra baştarda-i hümâyûn ve Kethüda Abdülkadir Paşazâde çektirileri düşmanın mavnaları üzerine iki yandan hücuma geçerek onları dağıtarak kaçmaya mecbur etti. Öğleden akşam güneş batıncaya kadar süren bu savaşta, düşmanın iki kalyonu imha edile-

rek, beş kadırgası batırıldı ve çok sayıdaki gemisi de hasara uğratıldı. Bu durumda tek kurtuluş yolunu firarda gören düşman donanması, Sakız'ın kuzeydoğusunda bulunan Terfil Limanına sığınmak zorunda kaldı[19].

Terfil limanında yatan düşman donanmasını kesin olarak imhaya kararlı olan Amcazâde Hüseyin Paşa komutasındaki Osmanlı donanması, 18 Şubat 1695'te bu istikamete hareket etti. Düşman üzerine saldıran Aşçızade Mehmet Kaptan'ın komutasındaki Osmanlı kalyonları, elli beş tunç toplu bir düşman kalyonunu batırdı. Elhac Abdullah Kaptan'ın kalyonu da iki düşman mavnasını batırıp, ikisini de zapt etti[20]. Bu çarpışmalardan sonra Venedikliler birçok önemli gemilerini kaybetmiş ve Benedetto Pisani isimli Amiral ile birlikte mavnaların içinde bulunan 2000 kadar Venedikli denizcinin yarıdan fazlası öldürülmüştür. Ağır zayiat veren Venedik donanması gecenin karanlığından faydalanarak zorlukla Sakız Limanına sığınabilmiştir. Burada da tutunamayacağını anlayan düşman, kalede 500 muhafız bırakmış ve 21 Şubat'ta İstendil Adası'na kaçmıştır[21]. 21 Şubat'ta Osmanlı donanması Sakız Limanına girmiş ve düşmanın kaçarken adada bırakmak zorunda kaldığı birçok savaş eşyasını ele geçirmiştir. Aynı gün karaya asker çıkarılıp kale kolayca zapt edilmiş ve 500 muhafızı esir alınarak ada tekrar Osmanlının eline geçmiştir. Adanın alınmasını çok arzu eden II. Ahmet bu arada vefat etmiş yerine II. Mustafa padişah olmuştur[22]. Bu durum İstanbul'da yeni padişah II. Mustafa'ya bildirilmiş ve padişah Kaptan-ı Derya Amcazâde Hüseyin Paşa'ya ve Serasker İbrahim Paşa'ya seraserli kürk göndermiştir[23].

Adanın teslim alınması üzerine Sakız seferi için ferman olunan vergi ve sürsat zahire bedelleri affolundu[24]. Devrin şairlerinden Sâbit, Sakız Adası'nın alınmasını *"Düşmanın elinden nezaketle Sakız Adası'nı aldı. Allah mübarek etsin Sakız Adası tekrar İslam'ın eline düştü."* beyitler ile dile getirmiştir.

Düşman ağzından alıp çekti nezâketle anı,
Bâreku'llâh yine düştü fem-i İslâm'a Sakız[25]

Bu parlak zaferin kazanılmasından sonra Kaptan-ı Derya Amcazâde Hüseyin Paşa, İstanbul'a çağrılarak bir süre daha görevinde

kalmışsa da, aynı sene Şubat'ın sonlarına doğru bu vazifeden azlolunarak yerine 1 Mayıs 1695 tarihinde Sakız Adası'nın alınmasında ve Koyun Adaları savaşındaki başarılarından dolayı Mezomorta[26]Hüseyin Paşa kaptan-ı deryalık görevine getirildi. Amcazâde Hüseyin Paşa bundan sonra 11 Mayıs 1695 tarihinde Sakız Muhafızlığına tayin olundu[27]. Eski Sakız Muhafızı Şahin Mehmet Paşa'nın hasları da yeni Sakız Muhafızı Amcazâde Hüseyin Paşa'ya tevcih edildi[28]. Bu görevi sırasında kendisine gönderilen birçok hükümlerde adanın muhafazasının öneminden bahisle ahalinin ve adanın muhafazası için dikkatli olması istendi[29]. Yine Hüseyin Paşa'dan adanın düşman istilasına uğradığı için Müslüman olmayan reayanın yeniden yazılması, adadan ayrılmalarına izin vermemesi, halkı kendi haline bırakması, bu reayanın haklarının ve adanın korunması için gayret göstermesi de istendi[30]. Bu görevde fazla kalmayan Hüseyin Paşa, 6 Kasım 1695'de Adana ve Karaman Eyaletlerine atandı[31].

Hüseyin Paşa'nın Denizcilik İle İlgili Yaptığı Çalışmalar

Osmanlı Devleti'nin en kritik savaşlarından birisi olan Zenta savaşı sonrası sadrazamlık makamına getirilen Amcazâde Hüseyin Paşa askeri, sosyal, ekonomik, idari alanlar başta olmak üzere birçok alanda yenilik yaparak önemli ıslahatlara imza atmıştır. Hüseyin Paşa'nın önemle üzerinde durduğu ve birçok ıslahat yaptığı alanlardan birisi de denizcilik alanı olmuştur.

XVII. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı donanmasında genellikle kürekli gemiler kullanılmış idi. Aynı dönemde, İspanyol ve Venedik donanması yelkenli gemilerden oluşuyordu. Bundan dolayı da Osmanlı donanması Avrupalıların yelkenli gemilerine karşı tesirsiz kalmaya başladı. Mesela, Girit Adası'nın fethi sırasında bu açıkça görülmüş ve kalyona karşı kalyon ile savaşma zarureti ortaya çıkmıştır. Fakat Sofu Mehmet Paşa'nın[32] sadrazamlığı sırasında yapılan kalyonlar tam başarı elde edemedikleri gibi bir kısmı batmış bir kısmı da karaya oturmuştur. Bunun için kalyona karşı bir tepki oluşmuş ve bir süre kalyon yapımına ara verilmiştir. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa sadrazam olduktan sonra yeniden tedrici olarak kalyon sistemine geçmeyi tercih etmiştir[33]. Bu çerçevede 1685–1699 yılları arasın-

da kalyon yapımına hız verilerek kalyon sayısı artırılmaya çalışıldı. Osmanlı donanmasında kalyon sayısı artmaya başlayınca denizlerde kısmi başarılar elde edilmiştir[34].

Daha önce izah ettiğimiz gibi Hüseyin Paşa kısa bir süre de olsa kaptan-ı deryalık yapmıştı. Amcazâde Hüseyin Paşa'nın kaptan-ı deryalığı döneminde kalyonlar Osmanlı donanmasında çoğunlukta olduğu için Venedik donanmasına karşı Koyun Adaları savaşında büyük bir zafer kazanılmış idi. Bu durumun farkında olan Hüseyin Paşa, sadrazamlık makamına geldikten sonra her alanda yaptığı ıslahat çalışmaları gibi bahriyede de ıslahat yapmaya karar verdi. Bunda Amcazâde'nin kaptan-ı deryalık yapması etkili olduğu gibi, Mezomorta Hüseyin Paşa gibi denizcilik ümerasından yetişme bir kimsenin o dönem kaptan-ı derya olması ve Vezir-ia'zâm Amcazâde Hüseyin Paşa'ya yardımcı olması ve bu konuyu ehemmiyetle takip etmesi etkili olmuştur[35].

Amcazâde Hüseyin Paşa'nın destekleri ve Mezomorta Hüseyin Paşa'nın gayretleri ile deniz kuvvetlerini temelden alan yeni bir donanma kanunu hazırlandı. Osmanlı donanmasında esaslı bir dönüm noktası olan bu kanun, esas itibariyle kaptan-ı derya Mezomorta Hüseyin Paşa hazırladı ise de kendisi donanma kanununun yayınlanmasından evvel vefat[36] ettiği için uygulaması Sadrazam Amcazâde Hüseyin Paşa ve yeni kaptan-ı derya olan Abdülfettah Paşa'ya nasip oldu[37].

Yeni donanma kanunu 1701 Eylül ayında yayımlandı[38]. Bu kanunla donanma personelinin ıslahı için çalışmalarda bulunarak denizcilikten yetişme kişilerin alınmasında özen gösterildi. Donanmada kalyon esası kat'i surette kabul edildi. Çekdiri, yani kürekli donanma usulü terk edildi. Bu kanunun yayınlanması ile beraber, XVIII. yüzyılın başlarında 27 adet olan kalyon sayısı 40'a tamamlanarak kuvvetli bir donanma meydana getirildi[39]. Bu kanunname donanmada esaslı bir ıslâhat fermanıdır. İhtisasa önem veriyor bunun yanı sıra, zamanın denizcilik teknolojisine göre de donanmaya yeni bir düzen kazandırıyordu. Riyâle ve daha yukarı kaptanlıklarda ehliyete büyük önem veriliyordu. Kanuna göre topçu başı görevinden ayrıldığı

veya azledildiği zaman onun yerine topçular kethüdasının geçmesi, kethüdanın yerine de en tecrübeli ve reşid olanın kethüda olması kararlaştırılmıştır. Kalyon ağalarının ve bilhassa baş ağanın dindar bir kimse olmasına özen gösterilmesi kanuna konmuştur. Bu kişinin leventlerin kanunsuz bir iş yapmasına mani olması ve hiçbir şekilde şer-i şerife mugayir hareketlerine müsaade etmemesi istenmiştir[40].

Bu tarihe kadar kaptan paşalar, baştarda denilen büyük amiral kadırgasına binip muharebeyi oradan idare ederlerken yeni kanunda kaptan paşanın üç fenerli ve üç bayraklı olan ve başkapudâne adı verilen büyük kalyona binerek muharebeyi oradan idare etmeleri usulü kabul ediliyordu. Bu yeni kanun, donanma kumandanlarıyla küçük zabit ve efradın ehliyet, kıdem ve maaşlarına dair zamanına göre esaslı kayıtları ihtiva edip eskiliğe değil, ehliyet ve bilgiye kıymet vermekte idi. Bunun yanı sıra muharebeler sırasında yaralanan leventlere ve deniz ümerasına maaş bağlanarak istediği yerde oturmasına da müsaade edilerek leventlerin ve kaptanların özlük hakları yeniden düzenlenmiştir[41].

Mesela, 31 Mayıs 1702 tarihinde mir-i kalyonlar defterdarı Dürrî Mehmet Efendi'nin[42] memur olduğu vazifede becerikli ve yeterli olmadığı, hesap işlerine vukuf olmadığı için azledilip yerine daha becerikli olan eski kalyonlar defterdarı Hasan Efendi atanmıştır[43]Bu kanuna ek olarak aynı tarihlerde Kaptan Paşa Eyaletine[44] tabi sancak ve kazalardaki zeamet ve tımarlar hakkında da bir kanun çıkmıştır. Bu kanun ile de söz konusu eyalete bağlı yerlerdeki mahlûl olan zeamet ve tımarların evlatlarına ne suretle intikal edeceği yeniden düzenlenmiştir[45].

Yeni donanma kanununun sonuna bir kıt'a kalyonda bulunması gereken görevli sayıları ve bunların maaşları ile ilgili bir liste de eklenmiştir. Kanunnâmedeki bilgiye göre bir kıt'a kalyonda 601 kişi görev yapmaktadır. Kalyonlarda görev yapanların maaş durumlarından, dönemin şartları ile kıyaslandığı zaman oldukça iyi ücret aldıklarını söyleyebiliriz. Mesela kanunnâmenin yayınlandığı yıllarda kütüphanede çalışan görevliler ortalama gündelik 10 ile 20 akça ücret almaktadırlar. Bazı devlet görevlilerinin gündelikleri 10, 20, 30

ve 50 akça civarındadır. En düşük kalyon görevlisinin gündeliği 16 akça iken en yüksek derecedeki komutanın gündeliği ise 90 akçadır. Gündelik ortalaması ise 34 akça civarındadır. Bir koyunun fiyatımın aynı dönemde 200-250 akça arasında değiştiğini göz önüne alacak olursak donanma personelinin maaşları hakkında daha iyi bir değerlendirme yapabiliriz.

S.N	Görevliler	Nefer	Yevmi
	Reis-i Evvel	1	90
	Reis-i Sâni	1	60
	Reis-i Sâlis	1	50
	Rüesâ-i Sütûr	7	30
	Ağa-ı Kalyon	1	40
	Hoca-ı Kalyon	1	30
	Ser oda-ı Kalyon	1	35
	Çavuş-ı Levendât	1	30
	Vekilharc	1	30
	Çavuş-ı Kandil	2	20
	İmam-ı Kalyon	1	20
	Bâdbâni	1	60
	Vardiyân	2	30
	Sertop-ı Evvel	1	60
	Sertop-ı Sâni	1	50
	Kethudâ-i Top-ı Evvel	1	40
	Kethudâ-i Top-ı Sani	2	30
	Muhafızın-ı Cepehane	1	30
	Kethudâ-i Muhafızın-ı Cepehane	1	20
	Anbarî-i Âb	1	25
	Reis-i Sandal	1	25
	Serdümen	1	25
	Kethudâ-ı dümen	1	20
	Dümanciyan-ı Saire	20	18
	Ayakcıyân	200	18
	Topcuyân	200	16
	Sa'atcıyân	98	16

	Sandalcıyân	40	20
	Ser Kalâfat	1	40
	Kalâfatcıyân	3	35
	Ser Marangozân	1	40
	Marangozân	3	35
	Varulcıyân	2	25
	Cerrâh-ı Kalyon	1	40
	TOPLAM / ORTALAMA	601	33,9

1701 tarihli donanma kanunnamesi, Osmanlı denizcilik tarihinde yeni bir dönüm noktasıdır. Amcazâde Hüseyin Paşa'nın büyük gayretleri ile yapılan bu ıslahatlar sayesinde Osmanlı donanması Akdeniz'de yeniden çekinilen bir güç haline gelmiştir[46].

Amcazâde Hüseyin Paşa kendisinden önce başlayan kalyon inşasına kanunnâme ile birlikte hız verdi. Onun döneminde birçok yeni gemi, kalyon ve deniz savaş aracı yapıldı[47]. Mesela bu dönemde tersâne-i âmirede, 24 Nisan 1699 tarihine kadar 20 kalyonun tamir ve bakım çalışmaları yapıldı[48]. Bu sene içerisinde Halep Eyaletinden donanmanın ihtiyacı için yetmiş beş yük 98.060 akça gönderildi[1006]. 22 Ağustos 1700 tarihinde Sinop tezgâhında yaptırılan iki beylik kalyonu İstanbul'a getirilerek İstanbul'da yaptırılanlarla beraber donanmanın hizmetine girdi. Böylece donanmadaki kalyonların sayısı artmaya başladı[49]. 1701 senesinde de 25 yeni kalyon inşa ettirilmesi için çalışma başlatıldı. Bunların dışında muhtelif büyüklükte deniz vasıtası yaptırıldı[50]. Sadece belli başlı tersânelerde değil Mısır, Birecik gibi ülkenin diğer tersanelerinde de kalyon yapımına önem verildi[51]. Bu dönemde yeni kalyon yapımına önem verildiği gibi tamiri mümkün olanların tamir edilmesi ve modern hale getirilmesi için de çalışmalarda bulunuldu[52]. Sadrazam Amcazâde Hüseyin Paşa döneminde kalyon yapımına önem verildiği için 1694-1695 yıllarında kalyon yapımı için yapılan harcama 56.303.380 akça iken, 1698–1699 yıllarında kalyon inşası için yapılan harcamalar hemen hemen iki katına çıkarak 90.878.380 akçaya ulaşmıştır[53].

Bu dönemde kalyon yapımına hız verildiği için kereste ihtiyacı da artmış oldu. Bunun için yeni kereste temin yerleri aranmaya başlandı.[54]. Mesela 1699 tersâne-i âmire eminleri tarafından görevlendirilen keşifçiler, Bolu ve civarında yapmış oldukları araştırma sonucu bu bölgeyi kereste temini için uygun buldular. Bunun dışında Sinop[55], Akcaşehir, Karasu, Eftani ve Karadeniz'de ki birçok yerden kereste temin yoluna gidildi[56] Mesela bu konu ile ilgili bir örnek vermek gerekirse Bolu Voyvodası, 1702 Mart'ında mektup yollayarak kerestelerin temin edildiğini ve çalışanların da ücretlerinin ödendiğini bildirmektedir. Bu arada, tersânede imal ve tamir edilen gemilerin malzemeleri reayadan, o malzemenin en çok bulunduğu bölgeden avarız karşılığı ocaklık olarak alınmıştır[57].

İnce Donanma Üzerindeki Çalışmaları

Osmanlı Devleti gerektiğinde kullanmak, sefer zamanlarında ordunun ikmal ihtiyacını karşılamak için biri Tuna Nehri üzerinde, diğeri Fırat Nehrinde olmak üzere iki adet *"ince donanma"* adı verilen nehir donanması hazır bulundurmuştur[58]. Devlet zaman zaman bu donanmaları yenileyerek, savaşlarda hazır halde bulunması için mühimmatını eksik etmemiştir. Mesela, 1693 senesinde başta Üsküdar Kadısı ve diğer görevlilere yollanan bir hüküm ile ince donanmanın hazır bulunmasının önemi vurgulanmaktadır[59]. Nehir donanmaları, savaş durumunda ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için büyük öneme sahipti. Amcazâde Hüseyin Paşa, denizcilik alanında ıslahat çalışmalarını yapar iken *"ince donanma"* diye adlandırılan nehir donanmasını da ihmal etmemiştir. Bu donanmanın faydalarını kısa süren Belgrad Valiliği sırasında ve Sultan II. Mustafa'nın düzenlemiş olduğu Macaristan seferleri sırasında görür[60]. Hüseyin Paşa, ince donanmanın önemini bu şekilde kavradıktan sonra Ağustos 1699 tarihinde Halep cizyedarı Abdurrahman'ı, nazır tayin ederek Birecik, Rakka, Ruha, Maraş, Malatya, Kıbrıs, Trablusşam kadı ve valilerine göndermiş olduğu hükümler ile Fırat nehrinin suyunu tetkik ettirir. Bundan sonra Fırat'ta her zaman işleyebilecek niteliklerde yirmisi fırkate[61], kırkı da biraz küçük olmak üzere 60 parça donanma gemisinin Birecik tersânelerinde inşa olunması için çalışmalar başlatılmasını emreder. Yapılan donanmanın kereste ihtiyacının tamamlanması

ve mühimmatının tam olması için de hazineden ödenek ayırır. Buraya gidecek donanma kaptanına dört yüz kuruş harçlık verilmesi, gidecek olan neferler için de dokuz yüz atmış kuruş verilmesi ferman olunur. Bir fırkate İstanbul'da 1255 kuruşa mal olurken buradaki defter kayıtlarına göre malzemenin daha uzak yerlerden temin edilmesinden dolayı, bir fırkatenin 1771 kuruşa mal olduğunu anlamaktayız. Gemiler bir yıl gibi zamanda sefere hazır hale getirilir[62]. Donanmada çalışacak kaptanlar, leventler, marangozlar, ameleler ve diğer teknik elemanlar İstanbul'dan yollanır. 1699 yılında Fırat Nehri için yapılan bu nehir araçları, Tuna'daki donanmadan esinlenilerek buradakilere benzer yapılmakla beraber Fırat nehrine özgü yeni tip araçlar da yapılmıştır[63].

Osmanlı Devleti nehirlerden sadece askeri amaçlar için yararlanmaz. Nehir taşımacılığı zor ve meşakkatli bir yol olmasına rağmen Tuna, Fırat ve Meriç gibi büyük nehirlerden ticari amaçlar için de yararlanılır. Bu dönemde tüccarlar mallarını Halep'ten Birecik'e kervanlar ile naklettikten sonra oradan da nehir gemileri ile Bağdat'a naklederler. Devlet, gümrük vergi gelirlerini artırmak ve yabancı tüccarları bu yola sevk etmek için nehir taşımacılığına önem verir[64].

Şat Kaptanlığının Kuruluşu ve Önemi

Şat kaptanlığı tabirinin kesin olmamakla beraber, ilk defa Amcazâde Hüseyin Paşa'nın sadrazamlığı sırasında Aralık 1699 tarihinden sonra kullanılmaya başlanıldığını görüyoruz[65]. Bu cümleden olarak 1699–1700 senesinde Bağdat ve çevresinin şakilerden temizlenmesi ve Ziyap Irmağı'nın eski yerine getirilmesi sırasında Şat Kaptanı unvanı ile Fırat Nehri kaptanlığına atanan Aşcıoğlu Mehmet Paşa'dır. Bu tarihten itibaren Fırat Nehri kaptanlarına *"Şat Kaptanı"* denmeye başlanmıştır. Şat Kaptanı unvanı ile Aşcıoğlu Mehmet Paşa'nın, Basra ve Bağdat etrafındaki seferler ve Ziyap Irmağının yerine getirilmesi sırasında üstün hizmetleri görülmüştür[66].

Şat Kaptanlığının merkezi Basra idi. Aşcı Mehmet Paşa bir süre sonra Basra Beylerbeyliği görevine getirildi. Bu dönemde Hind tüccarları getirdikleri malları İran limanlarına nakletmekte idiler. Aşcı

Mehmet Paşa, çalışmaları sonrası Hind mallarının yeniden Basra limanlarına gelmesini sağladı. Hüseyin Paşa'nın sadrazamlıktan ayrılmasından kısa bir süre sonra Şat Kaptanı Mehmet Paşa, büyük masraflarla yapılan Fırat donanmasının atıl vaziyette durmasından dolayı tenkit edilmiş ve daha aktif olması istenmiştir. Hüseyin Paşa'nın Basra seferi sırasında Basra ve civarının kurtarılmasına verdiği önem açısından bu tenkit önemlidir[67]. Basra geri alındıktan sonra burada yeteri kadar muhafız bırakılarak düzen sağlanmış ve ordu Bağdat'a dönmüştür. Basra'nın geri alınması ile birlikte, devletin önemli ticari kazanç merkezlerinden birisi eşkıya elinden kurtarılmıştır. Aynı zamanda Hind tüccarlarının buraya yeniden çekilmek için girişimlerde bulunulmuştur[68].

Sonuç

Köprülü Mehmet Paşa'nın yeğeni olduğu için Amcazâde diye ün salan Hüseyin Paşa, Osmanlı Devleti'nin her kademesinde birçok görevde bulunmuştur. Hüseyin Paşa'nın sadrazamlık görevi dışında yaptığı önemli görevlerden birisi de kaptan-ı deryalık görevidir. Hüseyin Paşa'nın bu görevi kısa sürmüştür. Fakat bu kısa görev onun denizcilik alanda birçok tecrübe kazanmasına vasıta olduğu gibi Sakız adasının geri alınması gibi önemli bir görevi de ifa etmesine vesile olmuştur.

Onun kaptan-ı deryalık, sakız muhafızlığı başta olmak üzere valilik dönemleri ve sadrazamlığı Osmanlı Devleti'nin en zor yıllarıdır. Çünkü devlet ikinci Viyana kuşatmasından sonra batı devletleri ile on altı yıl savaşmak zorunda kalmıştır. İşte bu savaş yılları Hüseyin Paşa'nın görev dönemlerine tekabül eder. Hüseyin Paşa gerek kaptanlık döneminde gerekse sadrazamlık döneminde birçok yeniliklere imza atmıştır. Onun en önemli yeniliklerinden birisi de donanma ve denizcilik alanında yaptığı yeniliklerdir. Onun döneminde hazırlanan donanma kanunnamesi ile Osmanlı donanması Avrupa donanması ile yeniden rekabet edecek düzeye gelmiştir. Kalyon yapımına verilen hızdan dolayı denizlerde yeni başarılar kazanılmıştır. Donanma ile birlikte nehir donanması ve şat donanmasına da ayrı bir önem verilmiştir.

Sonuç olarak Amcazâde Hüseyin Paşa, devletin askeri alandaki başarısızlıklarının sbepleri arasında gördüğü donanmanın ıslahı üzerinde önemle durmuştur.

83. Jorgo, a.g.e, s.120
84. Calender of Papers, 15 Şubat 1668, Londra, 16 numaralı belge
85. Calender of Papers, 22 Şubat 1668, Londra, 23 numaralı belge
86. Jorgo, a.g.e, s. 121
87. Calender of Papers,10 Mayıs 1669, Londra, 61 numaralı belge
88. Calender of Papers, 18 Mayıs 1669, Roma, 67 numaralı belge,"Luigini; İtalyan, Fransız, Hollanda ve diğer milletlerden olan tüccarların Türklere tanıttığı madeni paralara verilen isimdir. Daha sonra Padişah bu Luigin'nin basımını yasaklamıştır."
89. Zinkeisen, a.g.e, s. 692, 695
90. Calender of Papers, 19 Temmuz 1669, Londra, 91 numaralı belge
91. Zinkeisen, a.g.e, s. 698-699
92. Zinkeisen, a.g.e, s.700-701
93. Jorgo, a.g.e, s.124-125

Amcazade Hüseyin Paşa Dönemi Denizcilik Alanında Yapılan Faaliyetler

Doç. Dr. Selim Hilmi ÖZKAN

---

1. Orhan F. Köprülü, "Amcazâde Hüseyin Paşa", İ.A., C. V/I, MEBY, s. 646.
2. Nazım Tektaş, *Sadrazamlar, Osmanlı'da İkinci Adam Saltanatları,* Çatı Kitapları, İstanbul , 2002, s. 325.
3. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* C. III/II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 444.
4. Padişahın cariyelerinden, çocuk doğurmuş ve yakınlığını kazanmış olanlar hakkında kullanılır.
5. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 444.
6. *Silahdar Tarihi,* s. 123, 125; Aktepe, *a.g.m.*,s. 8; Mehmet Süreyya, *Sicilli Osmani, C. III,* (Yay. Haz. Nuri Akbayar), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. 718.
7. Selim Hilmi Özkan, *Amcazâde Hüseyin Paşa Hayatı ve Faaliyetleri,* Vezirköprü Belediyesi Yayınları, Vezirköprü, 2011, s. 2vd.
8. Sadece Sakız Adası halkı değil çevre adalarda bulunan Hıristiyan halk Osmanlı donanmasının kışın İstanbul'a çekilmesini fırsat bilerek zaman

zaman Venedikliler ile işbirliği yapmıştır.

9. BOA, *A. {DVN. DVE. d,*28/3, s. 154; BOA,*A. {DVNS.MHM.d -111,* s. 590.
10. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* C. III, 576-577; İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C. III, İstanbul, 1950, 447; Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması,* Deniz Basımevi, İstanbul, 1982, s. 194-195.
11. BOA, *A. {DVNS.MHM.d -105,*s. 55-57, 66vd; Râşid Mehmet Efendi, *Tarihi Râşid,*C. II,İstanbul, 1282(1865), s. 282; Silahdar Fındıklı Mehmet Ağa, *Silahdar Tarihi,*C. II, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1928, s. 797; Ahmet Taib Efendi, *Hadikatü'l-vüzerâ,* İstanbul, 1271, s. 124; Defterdar Sarı Mehmet Paşa, *Zübde-i Vekayiât,*(Haz. Abdülkadir Özcan), TTKY, Ankara, 1995, s. 506.
12. BOA, *A. {DVNS.MHM.d -105,*s. 50vd; Saffet Bey," Koyun Adaları Okundaki Deniz Savaşı ve Sakız'ın Kurtarılması", *TOEM,*S. 3, İstanbul, 1328, s. 151, 152.
13. BOA, *MAD.d,*3538, s. 2; Râşid, C. II, s. 283, 284; *Zübde-i Vekayiât,*s. 499, 500; Amcazâde Hüseyin Paşa sadrazam olduktan sonra Râmi Mehmet Paşa'yı ikinci defa bu göreve getirecektir.
14. BOA,*A. {DVNS.MHM.d -105,*s. 86, 88.
15. BOA,*A.{DVN.ŞKT.d -17,*s. 558.
16. BOA, *D. MKF,*27738; BOA, *AE, Ahmet-II,*2/116; BOA, İE. AS, 3830; BOA, *İE, DH,* 1061, 1062.
17. BOA,*A. {DVNS.MHM.d -106,*s. 20.
18. BOA, *MAD.d,*5432;BOA, *D.BŞM.TRE,*14585, 14589. (Sakız Adası'nın fethi öncesinde ve Hüseyin Paşa'nın Kaptan-ı Deryalık döneminde yapılan kadırgaların, tamir edilen kalyon, kayık ve baştardaların masraf defteri); Anonim, *a.g.e.,*s. 103; Râşid, C. II, s. 270-275; Mücteba İlgürel, "Ahmet II", *DİA,* C. II,DVY, İstanbul, 1992, s. 33.
19. *Zübde-i Vekayiât,*s. 530; Râşid, C. II, s. 306-307; Kemal Çiçek, "II. Viyana Kuşatması ve Avrupa'dan Dönüş (1683-1703)", *Türkler-Osmanlı,*C. IX, İstanbul, 2001, s. 755; Büyüktuğrul, *a.g.e.,*s. 194, 197; Süleyman Nutki, *Osmanlı Deniz Savaşları (Muharebât-ı Bahriye-i Osmâniye),*(Sad. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı),Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, İstanbul, 1993, s. 101; Saffet, *Mezomorta Hüseyin Paşa,*İstanbul, 1327, s. 56-57; Fevzi Kurtoğlu, *Türklerin Deniz Muharebeleri,*Deniz Matbaası, İstanbul, 1940, s. 60.

20. Râşid, C. II, s. 309; Büyüktuğrul, *a.g.e.*,s. 199.
21. Silahdar Fındıklı Mehmet Ağa, *Nusretnâme*,C-I, (Sad., İ. Parmaksızoğlu), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1962, s. 14-15.
22. İbrahim Sırrı Efendi, *Târih-i Sultan Mustafa-i Sâni*,Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Ef., Ks., nr., 992/II, vr., 298b; Râşid, C. II, s. 320; Köprülü, *a.g.m.*, s. 647; *Nusretnâme*, C, I, s, 18; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 578-579; Büyüktuğrul, *a.g.e.*,s. 200; Danişmend, *a.g.e.*,s. 448vd; Nutki, *a.g.e.*,s. 102.
23. *Zübde-i Vekayiât*,s. 530; Râşid, C. II, s. 306-307.
24. BOA, *C. DH*,9232.
25. Hafız Hüseyin Ayvansarayî, *Mecmuâ-i Tevarih*,s. 15.
26. Hüseyin Paşa Venedikliler ile yapmış olduğu bir savaş sırasında birçok yerinden yaralanıp öldü sanılmıştır. Bundan dolayı Venedikliler Hüseyin Paşa'ya *"Mezomorta"*(yarı ölü) lakabını takmışlardır.
27. BOA, *A. {DVNS.MHM.d -106*,s. 44, 58; Ahmet Taib Efendi, *a.g.e.*,s. 124.
28. BOA, *C. DH*,11962.
29. BOA, *A. {DVNS.MHM.d -106*,s. 73.
30. BOA, *A. {DVNS.MHM.d -106*,s. 210,
31. Mehmet İzzet, *Harita-i Kapudanan-ı Derya*,İstanbul, 1285, s. 76.
32. 7 Ağustos 1648-21 Mayıs 1649
33. Alaaddin Avcı, *1700'den 1807'ye Kadar Osmanlı Askeri Teşkilâtında Islahat Hareketleri*, Doktora Tezi, İstanbul, 1975, s. 52.
34. İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*,TTKY,Ankara, 1992, s. 100.
35. İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*,C. IV/I, s. 9-10; M. Münir Aktepe, "Amcazâde Hüseyin Paşa", *DİA*, C. III, DVY, İstanbul, 1991, s. 8.
36. Mezomorta Hüseyin Paşa 20 Temmuz 1701 tarihinde Sakız'da vefat etmiştir. (Saffet, *a.g.e.*, s. 7.)
37. BOA, İE, BH,534.
38. BOA, *A. {DVNS.MHM.d -112*, 18-19; Anonim, *Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*, (Yay. Haz. Abdülkadir Özcan), TTKY, Ankara, 2000, (Berlin Devlet Kütüphanesi nr. Hs. 216)., s. 167-171; Uzunçarşılı, *a.g.e.*,C. IV/I,s. 9-10.
39. BOA, *MAD.d*, 8880, s. 103, 232 vd., (1698 ve 1702 yıllarındaki Venediklilerle yapılan savaşlarda kalyon ve nefer adetlerini gösterir defter); Avcı, *a.g.t.*, s. 67; Cengiz Orhonlu, "Mezomorta Hüseyin Paşa", İ.A.,C.

VIII, MEBY, İstanbul, 1993, s. 206; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı,* TTKY, Ankara, 1948, s. 498.

40. BOA, *A. {DVNS.MHM.d -112,* 22; Avcı, *a.g.t.*, s. 68-71; Ali İhsan Gencer, *Bahriyede Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu 1789-1867*, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1985, s. 22.
41. BOA, *A. {DVNS.MHM.d -112,* 21.
42. Miri Kalyonlar Defterdarı 1702-1703 yıllarında 150 bin akça salyane almaktadır. (BOA, *A.{DVN,*279/94)
43. BOA, *C. BH,* 9921.
44. Efradı donanmada kullanmak ve merkezi Gelibolu olmak üzere teşkil olunan eyaletin adıdır. Buna "Cezayir Eyaleti" de denilirdi. Kaptan paşa eyaletinin ihtiva ettiği sancaklar şunlardır: Gelibolu (eyalet merkezi itibar olunurdu), Eğriboz, İnebahtı, Midilli, Sığacık, Kocaeli, Karlıili, (Mora'da), Sakız, Nakşe, Mehdiye, (Trablusgarp sahilinde), Kıbrıs Eyaleti'nin Lefkoşa, Baf, Kerpe sancakları da donanmaya aitti. (Mehmet Zeki Pakalın, "Sadaret Kaymakamı", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,* C. III, İstanbul, 1993, s. 186)
45. BOA, *A. {DVNS.MHM.d -112*, s. 17, 442; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, C. IV/I, s. 9-10; Avcı, *a.g.t.*, s. 73.
46. BOA, *A. {DVNS.MHM.d -112*, 18, 25; BOA, *D.BŞM.TRE,* 14599; Anonim, *Osmanlı Tarihi,* s. 167, 171.
47. BOA, *A. {DVNS.MHM.d -112*, s. 1-6.
48. BOA, *D.EVM,* 156/94.
49. BOA, İE. BH, 543.
50. *Nusretnâme,* C. II, s. 38; Abdülkadir Özcan, "Askeri Teşkilât", *Osmanlı Dünyayı Nasıl Yönetti,* İz Yayınları, İstanbul, 1999, s. 151-155.
51. BOA, *K.K.d,* 5656, 5657, BOA, *MAD.d,* 2714, 4876, 5897, (Hüseyin Paşa döneminde yapılan gemi ve kalyonlarla ilgili defterdir), BOA, *MAD.d,*8880 (kalyonların masraf defteridir); BOA, *MAD.d,*15658.
52. BOA, *A. {DVN,* 261/17; BOA, *D.EVM,* 156/87; BOA, *K.K.d,*5602, s. 36, 39; BOA, *K.K.d,*5655, s. 31, 32, 38, 41(1697 yılı).
53. BOA, *C. BH,* 4346; BOA, *MAD.d,*5362, s. 62, 65 (1702 Temmuz ayı içerisinde yapılanlar.); BOA, İE. BH, 909, 914; BOA, *K.K.d,* 6651, 6652; BOA, *MAD.d,*2732, s. 49, 102,9881; BOA, *MAD.d,*5362, s. 5, 62, 65 (1702 Temmuz ayı içerisinde yapılanlar.)
54. Tabakoğlu, *a.g.e.,* s. 199.
55. Bostan, *a.g.e.*, s. 101.

56. BOA, *D. MKF*,27812/359.
57. BOA, *MAD.d*, 2714, s. 231, 232; Bostan, *a.g.e.*, s. 117.
58. BOA, *C. BH*,1359; BOA, *D. BŞM. TRE*,14598, s. 1-10.
59. "İnce donanma" Avusturya tarafından XVIII. yüzyıl içerisinde geliştirilmeye başlanmıştır. Bu donanmaya Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'a hâkim olmaya başlamasından itibaren önem vermeye başlaması önemlidir. Osmanlı Devleti'nde *"İnce donanma"* tabiri daha çok Tuna üzerindeki donanma için kullanılmıştır. Bununla beraber nehirlerde ve Fırat üzerinde işleyen donanmaya da ince donanma denmiştir. İnce donanmada; uçurma, varna başçifteleri, aktarma (nehir muhafaza gemisi), üstüaçık (nakliye gemisi), çete kayığı(topçeker), brolik, çamlıca(nakliye gemisi), kancabaş, şayka, şahtur, kırlangıç, hafif firkate, kalite gibi küçük ve hafif gemi ve mavna tipleri kullanılmıştır. (Bkz. Cengiz Orhonlu, "Gemicilik", *Türkiye Mecmuası-XV*,İstanbul, 1969, s. 158.)
60. BOA, *D. BŞM*,802; BOA, *K.K.d*,1475, s. 124; Râşid, C. II, s. 517vd; Graf Marsigli, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Zuhur ve Terakkisinden İnhitatı Zamanına Kadar Askeri Vaziyeti*,Büyük Erkanıharbiye Matbaası, Ankara, 1934, s. 271.
61. BOA, *A. {DVNS.MHM.d -110*, s. 108.
62. 10-17 oturaklı ve süratli olduklarından haberleşmede kullanılan, kürekli hem ince(nehir) hem de büyük donanma gemisidir.
63. BOA, *C. BH*,7106; BOA, *MAD.d*, 5433,s. 2.
64. BOA, *MAD.d*,5433,s. 2; Cengiz Orhonlu - T. Işıksal, "Osmanlı Devri Nehir Nakliyatı Üzerinde Araştırmalar, Dicle ve Fırat Nehirlerinde Nakliyat" *Tarih Dergisi*,S. 17-18, 1963, s. 77.
65. Özkaya, *a.g.e.*,s. 88, 89.
66. Şat kaptanlığı unvanı 1699-1700 yılından itibaren kullanılsa bile Fırat Nehri üzerindeki donanmaya eskiden beri Şat donanması denmektedir. Anonim Osmanlı tarihinde 1692 senesi olaylarından bahsederken sayfa 45a'da Şat donanmasına verilen nizamdan bahsetmektedir.
67. BOA, *MAD.d*, 5433,s. 2; BOA, *A. {DVNS.MHM.d -111*,s. 239; BOA, *K.K.d*, 5602, s. 44; BOA, *A.{DVN*, 279/20; Anonim, *Osmanlı Tarihi*,s. 154, (167a), 221.
68. BOA, *A. {DVNS.MHM.d -112*, s. 358; Orhonlu – Işıksal, *a.g.m.*, s. 77vd.
69. *Nusretnâme*, C. II, s. 72vd.